

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

ГНАТЮК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК [347.44:005.936.4](477)(043.3)

**ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК ЄДИНИМ МАЙНОВИМ
КОМПЛЕКСОМ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
КОССАК Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри цивільного права та процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЗАЙКА Юрій Олександрович,
Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник відділу проблем
приватного права

кандидат юридичних наук, доцент
МАМЧУР Людмила Володимирівна,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
доцент кафедри цивільного та кримінального
права і процесу

Захист відбудеться « 6 » липня 2020 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, зал засідань юридичного факультету, ауд. 409.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий « 4 » червня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, доцент

С.В. Сенник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах формування ринкового механізму функціонування економіки важливим є удосконалення договірних форм цивільного обороту. Особлива увага приділяється юридичній регламентації правовідносин, які виникають у процесі передання майна в управління. Серед інших об'єктів варто виокремити відносини з управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Останній є складною річчю, в якій поєднуються матеріальні та нематеріальні активи, що мають різний правовий режим, але в цивільному обороті виступають як цілісний об'єкт правовідносин.

Майновий комплекс підприємства є матеріальною основою господарської діяльності і може бути об'єктом речових і зобов'язальних відносин. Підприємство як єдиний майновий комплекс був предметом дослідження в окремих договірних конструкціях, а саме: договору купівлі-продажу та іпотеки. Зокрема, в дисертаціях А.А. Герц «Іпотека підприємства як єдиного майнового комплексу» (2006 р.), Н.І. Грущинської «Договір купівлі-продажу підприємства як єдиного майнового комплексу» (2007 р.). Загальні питання регулювання управління майном розглядалися в дисертаційних роботах А.А. Албу «Цивільно-правове регулювання управління майном» (2016 р.), С.В. Кривобока «Правочини з підприємством як єдиним майновим комплексом» (2008 р.). Однак досліджень, присвячених договірним відносинам передання підприємства як єдиного майнового комплексу в управління, здійснено не було. Хоча із розширенням можливостей використання майнового комплексу підприємства в господарській діяльності виникає чимало теоретичних і практичних проблем, в тому числі, пов'язаних з переданням його в управління. Теоретичною основою проведення дисертаційного дослідження є наукові праці українських та зарубіжних учених: А.А. Албу, В.А. Белова, Т.В. Боднар, В.І. Борисової, М.І. Брагінського, В.А. Васильєвої, І.В. Венедіктової, А.А. Герц, Н.І. Грущинської, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, М.М. Дякович, Ю.О. Заїки, В.М. Коссака, О.О. Кота, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Р.А. Майданика, Л.В. Мамчур, А.М. Олефіренка, З.В. Ромовської, С.В. Сенік, С.О. Сліпченка, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Р.О. Стефанчука, О.А. Слободяна, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, Р.Б. Шишки, Ю.М. Юркевича, О.С. Яворської та ін.

Аналіз наукових джерел свідчить, що науковцями досліджувалися загальні питання управління майном як одна з правових форм здійснення правомочностей власника. Так, у дисертаційному дослідженні А.А. Албу «Цивільно-правове регулювання управління майном» (2016 р.) висвітлювалися проблемні питання, пов'язані із визначенням особливостей та закономірностей категорії управління та її правових форм. У дисертаційній роботі К.Г. Некіт «Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз на матеріалах України, Республіки Молдова та Російської федерації (2011 р.) більше уваги приділено порівняльному аналізу

особливостей регулювання управління майном в законодавстві перелічених країн. Дисертація О.А. Слободяна «Цивільно-правове регулювання управління пайовим інвестиційним фондом» (2013 р.) присвячена аналізу правового режиму управління пайовим інвестиційним фондом. У дисертаційній роботі І.І. Плукар «Договір управління майном у сфері будівництва житла» (2016 р.) аналізуються правові форми реалізації права на житло за допомогою договору управління майном у сфері будівництва. Однак дослідження особливостей управління підприємством як єдиним майновим комплексом не проводилося. Тому в умовах багатокладності ринкової економіки та потреби удосконалення правових форм провадження підприємницької діяльності постає потреба дослідження особливостей договору управління майновим комплексом підприємства як цілісного об'єкта цивільних правовідносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планових тем наукової роботи кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2016-2018 роки «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (номер державної реєстрації 0116U001703) та «Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства» (2019-2021 роки, номер державної реєстрації 0119U002358).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних положень регулювання договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом та формулювання пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства України в цій області.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

- з'ясувати правову природу договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом;
- встановити правовий режим матеріальних та нематеріальних складників майнового комплексу підприємства;
- дослідити правову природу відносин між установником управління та управителем;
- визначити зміст договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом;
- проаналізувати права й обов'язки управителя та установника управління;
- з'ясувати підстави та правові наслідки припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом;
- обґрунтувати рекомендації, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства про управління майном.

Об'єктом дослідження є договірні відносини, що виникають у зв'язку з переданням в управління підприємства як єдиного майнового комплексу.

Предметом дослідження є правове регулювання договірних відносин управління майновим комплексом підприємства, нормативно-правові акти, правозастосувальна практика.

Методи дослідження були обрані відповідно до мети та завдань дослідження з урахуванням об'єкта та предмета. За допомогою діалектичного методу встановлено передумови та закономірності формування інституту управління майном. Застосування системно-функціонального методу дало можливість визначити місце договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом серед інших видів цивільно-правових договірних зобов'язань. Порівняльно-правовий метод використано для виокремлення особливостей договору управління майновим комплексом підприємства серед подібних договорів із надання послуг у сфері управління. Метод структурного аналізу застосований для з'ясування змісту договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Формально-юридичний метод дозволив з'ясувати зміст актів цивільного законодавства, які регулюють відносини з управління майном; метод синтезу – для визначення поняття майнового комплексу підприємства як предмету коментованого договору; аналізу – для визначення суперечностей у чинних нормативних актах, що регулюють коментовану сферу відносин; теоретичного моделювання – при обґрунтуванні пропозицій, спрямованих на удосконалення механізму регулювання відносин з управління майновим комплексом підприємства. Історичний метод застосовувався для дослідження генези законодавства, що регулює договірні відносини управління майном. Емпіричний та аналітично-синтетичний метод використовувався для дослідження правозастосовної практики у досліджуваній сфері відносин. Метод узагальнення дав можливість узагальнити одержані результати та обґрунтувати теоретичні і правозастосовні висновки та пропозиції.

Емпіричну основу дослідження становлять локальні акти та установчі документи суб'єктів господарської діяльності, договірна практика регулювання відносин з управління майновим комплексом підприємства, матеріали судової практики.

Нормативною базою дослідження є положення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Господарський кодекс України (далі – ГК України), інші акти законодавства, що регулюють відносини з передання в управління майна.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим комплексним дослідження проблем правового регулювання відносин з управління підприємством як єдиним майновим комплексом. За результатами дослідження

сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що містять ознаки новизни та виносяться на захист:

уперше:

1) запропоновано авторське доктринальне визначення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, відповідно до якого власник майнового комплексу або уповноважена ним особа (установник управління) передає управителеві на певний строк єдиний майновий комплекс за плату з метою його використання шляхом вчинення фактичних і юридичних дій з належною турботливістю та вигодою для установника управління або вигодонабувача;

2) обґрунтовано авторське визначення поняття кількісних критеріїв майнових і немайнових складників підприємства як єдиного майнового комплексу. Вони належать до основних і оборотних фондів. У ст.191 ЦК України серед складників майнового комплексу підприємства названо права вимоги та борги. Перші треба трактувати як майнові права, що виникають із зобов'язальних відносин, в яких підприємство виступає кредитором. Борги належать до майнових обов'язків у складі майнового комплексу підприємства;

3) передаючи в управління майновий комплекс підприємства, власник передає певні повноваження володіння, користування, розпорядження. Договір управління є юридичним фактом, на підставі якого відбувається перехід зазначених правомочностей до управителя;

4) у ЦК України необхідно виокремити особливості договору управління майновим комплексом підприємства, в тому числі предмету, який включає не лише види складників єдиного майнового комплексу підприємства, а й перелік повноважень управителя щодо вчинення фактичних та юридичних дій з управління;

5) договір управління майновим комплексом підприємства є консенсуальним за моментом виникнення прав та обов'язків сторін. Однак управитель не може вимагати фактичного передання йому майнового комплексу підприємства в управління, оскільки цей обов'язок не охоплюється змістом договірною правовідношення;

6) оплатність договору управління майновим комплексом підприємства необхідно розглядати як певну презумпцію. Ціна, як умова договору управління, включає винагороду управителя і необхідні витрати для виконання функцій управління, не пов'язаних безпосередньо з господарським використанням майнового комплексу. Останні не завжди можливо визначити на момент укладення договору управління майном. Тому вони повинні зараховуватися до наслідків підприємницької діяльності підприємства;

7) у ст.1036 ЦК України необхідно конкретизувати порядок вчинення дій, які є підставою продовження чинності договору управління майном. Заяву однієї із сторін варто розглядати як правочин, наслідки якого залежать від волевиявлення у

формі одностороннього правочину іншого учасника договірних відносин. Результатом буде пролонгація строку договору.

Якщо сторони не визначили строк договору управління майном, то після спливу п'ятирічного терміну він вважається припиненим за відсутності згоди сторін на продовження його чинності у встановленому законом порядку;

удосконалено:

– дефініцію поняття підприємства як єдиного майнового комплексу, до складу якого належать матеріальні й нематеріальні активи, елементами яких є основні й оборотні фонди, майнові права та боргові зобов'язання, а також виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності;

– поняття предмету договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, яким охоплюються юридичні та фактичні дії, що може здійснювати управитель щодо майнового комплексу підприємства у вигляді матеріальних і немайнових складників;

– класифікацію обов'язків управителя за договором управління майновим комплексом підприємства на фактичні та юридичні. Фактичні полягають у належній турботливості щодо збереження матеріальних складників єдиного майнового комплексу підприємства, а юридичні – у вчиненні правочинів, наслідками яких є виникнення, зміна чи припинення цивільних прав та обов'язків для підприємства як юридичної особи;

– правовий механізм захисту прав та інтересів учасників договірних відносин з управління майновим комплексом підприємства;

набули подальшого розвитку:

– позиція, що договором управління єдиним майновим комплексом підприємства розмежовуються управлінські функції між органом управління підприємством як юридичною особою та управителем;

– положення, які визначають порядок припинення договору управління майном і правові наслідки припинення;

– способи захисту прав та інтересів учасників договірних відносин з управління підприємством як єдиним майновим комплексом в контексті особливостей правового режиму предмету договору.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній діяльності – при подальшому дослідженні проблем правової природи відносин, які виникають на підставі договору управління майном;

– у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства України, що регулює порядок укладення та зміст договору управління майном;

– у правозастосовній практиці – розробці проектів договорів управління підприємством як єдиним майновим комплексом, вирішенні спорів, пов’язаних з виконанням договору управління майном;

– у навчальному процесі – при підготовці навчально-методичних посібників, підручників, для проведення лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право», «Зобов’язальне право» та підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження проведено дисертантом самостійно. Основні теоретичні положення та розробки, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертантом особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на 6 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 4-5 жовтня 2019 р.); «Інновації в науці: сучасні виклики» (м. Вінниця, 7 жовтня 2019 р.); «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 19-20 жовтня 2019 р.); «Сучасна наука: проблеми і перспективи» (м. Київ, 29-30 жовтня 2019 р.); «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (м. Одеса, 11-12 жовтня 2019 р.); «Осінні наукові читання» (м. Тернопіль, 27 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені в 11 публікаціях, з яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні; 6 тез доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з яких основний текст – 193 сторінки, список використаних джерел – 15 сторінок (141 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, його науково-теоретичну базу, зв’язок роботи з науковими програмами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано положення, які містять наукову новизну, окреслено практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дисертації, а також відомості про публікації автора за темою дисертації та про структуру роботи.

Розділ 1. «Майновий комплекс підприємства як об’єкт цивільних правовідносин» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1 «Матеріальні складники єдиного майнового комплексу підприємства» містить аналіз елементів, які становлять матеріальну складову господарської діяльності підприємства. В єдиному майновому комплексі підприємства вони зараховуються на баланс по окремим позиціям, але в сукупності представляють єдине ціле. Визначальною ознакою єдиного комплексу підприємства є те, що він виступає об'єктом цивільних правовідносин.

Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомим майном. Але як об'єкт цивільно-правових відносин він складається з матеріальних і нематеріальних активів, які мають самостійну вартісну оцінку. Тому поняттям підприємства як єдиного майнового комплексу та об'єкта нерухомості охоплюються також рухомі речі, на кожен з яких окремо поширюється правовий режим рухомої речі. Однак в сукупності вони виступають як єдиний цілісний об'єкт цивільно-правових відносин.

Об'єкти соціально-побутового призначення не відносяться безпосередньо до матеріальної бази виробництва. Якщо вони внесені до переліку елементів складових частин підприємства як майнового комплексу, вони будуть предметом договору управління.

Таким чином, матеріальні складники підприємства як єдиного майнового комплексу можуть підлягати різному правовому режиму. Але суть і призначення матеріальних складників єдиного майнового комплексу підприємства не змінюється. Вони становлять майнову основу виконання, передбачених статутом завдань господарського призначення.

Аналіз положень ст. 191 ЦК України дозволяє виокремити майнові групи, що входять до складу єдиного майнового комплексу підприємства. До них належать:

- 1) нерухомі та рухомі речі, які складають матеріальну основу майнового комплексу підприємства і відображаються на балансі останнього як основні та оборотні фонди;
- 2) майнові права, пов'язані з об'єктами, переданими підприємству в користування;
- 3) майнові права та обов'язки, які є змістом зобов'язальних правовідносин за участю підприємства як суб'єкта права (права вимоги та боргові зобов'язання).

У підрозділі 1.2 «Нематеріальні активи як елементи майнового комплексу підприємства» досліджується природа немайнових активів у правовому режимі єдиного майнового комплексу підприємства як об'єкта цивільних правовідносин.

Можна виділити кілька груп нематеріальних активів. До першої належать права інтелектуальної власності: право власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин, знаки для товарів і послуг; на фірмове найменування; на комп'ютерні програми; на базу даних; на науково-технічну інформацію, що зафіксована у формі, яка забезпечує її відтворення, використання та поширення.

До другої групи включено права користування ресурсами природного середовища: земельною ділянкою, надрами, геологічною та іншою інформацією про природне середовище, іншими ресурсами природного середовища.

Третьою групою охоплюються права користування економічними, організаційними та іншими вигодами: від користування монопольним становищем на ринку і до права на використання економічних та інших привілеїв (податкових, господарських).

До четвертої групи належить гудвіл (ділова репутація) – комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємств без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських здібностей, домінуючу позицію на ринку продукції (робіт, послуг), нові технології.

Нематеріальні активи єдиного майнового комплексу підприємства є самостійною категорією, що охоплює об'єкти немайнового характеру. Усі вони, незважаючи на немайновий характер, використовуються в процесі господарської діяльності для отримання прибутку. Єдиний майновий комплекс підприємства, як самостійний об'єкт цивільних прав, є сукупністю майнових і немайнових активів, в яких останні використовуються для здійснення підприємницької діяльності.

Розділ 2. «Поняття та зміст договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та форма договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» досліджується правова природа та ознаки властиві договору управління майновим комплексом підприємства. Враховуючи особливість майнового комплексу підприємства як об'єкта цивільних правовідносин, він може бути предметом договорів, які опосередковують передачу майна у власність, користування, управління тощо. При цьому відбувається передача майнового комплексу як де-юре, так і де-факто. Юридичною підставою цивільного обороту майнового комплексу підприємства є договори (правочини).

Договору управління майновим комплексом підприємства властиві такі ознаки:

1) передання підприємства як єдиного майнового комплексу іншій особі є формою здійснення повноважень власника. Відносини між управителем майна та його контрагентом – установником управління – мають довірчий характер і опосередковуються договором управління;

2) договір є підставою виникнення зобов'язального правовідношення між установником управління та управителем;

3) управитель володіє, використовує, розпоряджається підприємством як єдиним майновим комплексом в рамках, визначених договором;

4) управитель може здійснювати фактичні та юридичні дії з управління єдиним майновим комплексом підприємства в інтересах установника управління або вигодонабувача.

Запропоновано авторське доктринальне визначення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом, відповідно до якого власник майнового комплексу або уповноважена ним особа (установник управління) передає управителю на певний строк єдиний майновий комплекс за плату з метою його використання шляхом вчинення фактичних та юридичних дій з належною турботливістю та вигодою для установника управління або вигодонабувача.

Передаючи управителю підприємство як єдиний майновий комплекс в управління, власник – установник управління – встановлює обсяг правомочностей управителя щодо володіння, користування і розпорядження. За цим договором управителю надаються не лише певні права, але й на нього покладаються обов'язки передбачені договором і законом.

У підрозділі 2.2 «Зміст договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» проведено аналіз істотних умов договору управління майновим комплексом підприємства.

Для з'ясування змісту договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом необхідно визначити предмет та проаналізувати положення законодавства, що регулює правовий режим майна підприємства як єдиного майнового комплексу й норми, які регулюють відносини з управління майном. Це дасть можливість визначити особливості договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

За договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом передаються не лише певні повноваження на вчинення дій з управління, але й матеріальні засоби, які є об'єктом управлінських дій. Предметом договору управління в даному випадку є єдиний майновий комплекс підприємства, який складається з майнових і немайнових складників та повноваження управителя щодо використання й розпорядження елементами майнового комплексу підприємства.

Оплатність договору управління майном варто розглядати як певну презумпцію. Управління майном може за домовленістю сторін здійснюватися на безоплатних засадах. Специфіка управління підприємством як майновим комплексом полягає, як правило, в управлінській діяльності з метою отримання прибутку. Але це не виключає домовленості щодо безоплатності такої послуги за згодою сторін. У такому випадку такий договір треба трактувати як непойменований, до якого можуть застосовуватися окремі положення договору управління майном.

Виходячи із змісту дефініції договору управління майном, предмет договору передається на певний строк. ЦК України серед переліку істотних умов названого

договору не виокремлює як істотну умову строк. Якщо сторони не визначили строку договору управління майном, він вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку договір вважається продовженим на такий самий строк на тих же умовах.

Однак в законодавстві доцільно конкретизувати порядок вчинення дій, які є підставою продовження чинності договору управління на новий строк. Якщо сторони не визначили строк договору управління майном, то після спливу його терміну він вважається припиненим, за відсутності згоди установника управління і управителя на продовження його дії в установленому законом порядку.

Підрозділ 2.3 «Права та обов'язки сторін договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» містить аналіз правового положення сторін договору в контексті здійснення суб'єктивних цивільних прав та виконання обов'язків, що становлять зміст договірної правовідносини. У ЦК України не міститься статті, яка б безпосередньо встановлювала обов'язки установника управління. Це пояснюється тим, що управитель займає активну позицію в договірних відносинах, спрямовану на виконання договору. Водночас аналіз положень законодавства, яке регулює відносини з управління майном, дозволяє дійти висновку, що на установника управління покладається ряд обов'язків.

Наведене дає підстави для виокремлення в ЦК України статті 1037-1, в якій передбачити права та обов'язки установника управління в наступній редакції:

«Права та обов'язки установника управління.

1. Установник управління має право:

1) здійснювати контроль за виконанням договору управління, не втручаючись в поточну діяльність управителя;

2) на отримання вигоди в абсолютному чи відсотковому розмірі відповідно до умов договору;

3) розірвати договір у випадках, встановлених законом або договором;

4) призначати або пере призначати вигодонабувача за договором управління майном.

2. Установник управління зобов'язаний:

1) здійснювати оплату послуг управителя в розмірі, визначеному договором;

2) передати необхідну документацію для виконання управлінських функцій управителю;

3) компенсувати управителю витрати пов'язані з управлінням;

4) забезпечити процедуру прийняття майна (матеріальних і нематеріальних активів) після закінчення строку договору».

Управитель має право вимагати документи або належним чином посвідчених їх копій, необхідних для виконання обов'язків з управління. У разі ненадання

документів, що не дозволяє вчиняти юридичні дії з управління підприємством як єдиним майновим комплексом, управитель може відмовитися від договору з відшкодуванням збитків.

Установник управління має право відмовитися від договору управління майном. Це зумовлено фидуціарним характером відносин між установником управління та управителем. Поряд із правом дострокового розірвання договору управління майном на установника управління покладається обов'язок оплатити надані управителем послуги з управління.

На підставі договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом виникає цивільне правовідношення, змістом якого є цивільні права та обов'язки сторін. Суб'єктивному цивільному праву установника управління кореспондується суб'єктивний цивільний обов'язок управителя і навпаки. У разі призначення установником управління вигодо набувача, договір управління майном набуває ознак договору на користь третьої особи, оскільки вигодонабувач має право на одержання повної або часткової вигоди від управлінської діяльності.

Розділ 3. «Підстави та правові наслідки припинення договору управління підприємством як єдиним майновим» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Підстави припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом» проведено аналіз підстав припинення договірних відносин управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом означає припинення прав та обов'язків сторін, що становлять зміст договірного зобов'язального правовідношення.

Припинення договору управління майновим комплексом повинно базуватися на певних юридичних фактах правоприпиняючого характеру. Останні можуть мати загальноприпиняючий характер для всіх договірних зобов'язань, виокремлюючи водночас певні особливості, властиві деяким видам договірних зобов'язань.

У ст. 1044 ЦК України передбачені підстави припинення договору управління майном. Серед них законодавець не встановлює таку підставу як належне виконання договірних зобов'язань. Під цим треба розуміти п. 9 названої статті, яким обставиною припинення названо повне завершення виконання сторонами договору управління майном.

Формулювання «повне припинення виконання договору управління майном», яке міститься в ст. 1044 ЦК України, не конкретизує момент припинення договірних відносин. Адже припинення договору управління майном у даному випадку має пов'язуватися з певним юридичним фактом. Таким юридичним фактом за договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом повинен бути акт здачі-приймання, підписаний управителем і установником управління. Однак це не свідчить про припинення договірного зобов'язання. Останнє

припиняється після оплати послуг та відшкодування витрат управителю, пов'язаних з управлінням. Тому розрахунки між сторонами повинні бути проведені до підписання акту передачі майнового комплексу підприємства. Тоді можна стверджувати про повне виконання договору управління майном за умови належного виконання всіх його умов.

Інші підстави припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом можна диференціювати на такі групи: 1) підстави, які не залежать від волі сторін; 2) відмова від договору з ініціативи однієї із сторін у випадках, передбачених законодавством і договором; 3) домовленості сторін договору про його припинення.

У підрозділі 3.2 «Правові наслідки невиконання або неналежного виконання обов'язків сторін за договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом» визначено правові наслідки порушення сторонами своїх зобов'язань.

Неналежне виконання або невиконання зобов'язань за договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом має свої особливості, які впливають зі змісту та предмету договору. Послуга з управління має свої об'єктивовані показники, які дозволяють визначитися з критеріями належного або неналежного виконання договірних відносин.

Способи захисту порушених прав встановлюються законом або договором, виходячи з фідучіарної природи відносин між установником управління та управителем. Тому способи захисту спрямовані на примусове виконання добровільно невиконаного обов'язку не можуть застосовуватися в даній ситуації. Водночас, не виключена можливість застосування штрафних санкцій, визначених у твердій сумі, яка передбачена договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Немайнові активи не мають майнового виразу. Відповідно, способом захисту може бути компенсація немайнової шкоди. Однак всі нематеріальні активи обліковуються на балансі підприємства і мають конкретну оцінку. Такий елемент гудвілу як ділова репутація безумовно не має майнової природи. За порушення ділової репутації настає цивільна відповідальність у вигляді відшкодування немайнової (моральної) шкоди. Водночас, порушення інших нематеріальних складників майнового комплексу підприємства може мати наслідком майнові збитки. Тому можливе застосування майнових способів захисту у разі порушення нематеріальних активів підприємства як єдиного майнового комплексу.

Одним із способів захисту цивільних прав та інтересів є зміна правовідношення. Застосування цього засобу захисту має місце у разі дотримання певних умов. По-перше, виконання зобов'язання не втратило інтерес для сторони, право якої порушено. По-друге, зміна правовідношення дасть можливість усунути негативні наслідки порушення.

У контексті договору управління майновим комплексом підприємства зміна правовідношення як спосіб захисту має обмежену сферу застосування. Це пояснюється специфікою предмету договору управління майном. Натомість припинення правовідношення у разі істотного порушення договору управління майновим комплексом підприємства може використовуватися як спосіб захисту.

Поновлення становища, яке існувало до порушення, може пов'язуватися з визнанням права. Останнє повинно підтверджуватися відповідними правовстановлюючими документами. Таким чином, майнове право повинно об'єктивно існувати на момент його порушення. Під оспоренням чи невизнанням права необхідно розуміти створення перешкод в його реалізації. Це може бути оспорення належності суб'єктивного цивільного права особі. Саме по собі заперечення в іншій особі майнового права не є підставою виникнення охоронного правовідношення.

ЦК України не встановлює спеціальних норм цивільної відповідальності за невиконання або неналежне виконання установником управління та управителем своїх обов'язків за договором, обмежуючись загальною формою цивільно-правової відповідальності у вигляді збитків. Однак у договорі управління сторони можуть передбачити санкції у вигляді неустойки (штрафу, пені) за порушення договірних обов'язків.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблем правового регулювання договірних відносин, пов'язаних із передання в управління підприємства як єдиного майнового комплексу. За результатами проведеного дослідження були сформульовані такі основні висновки:

1. За договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом власник майнового комплексу або уповноважена ним особа (установник управління) передає управителеві на певний строк за плату єдиний майновий комплекс з метою його використання шляхом вчинення фактичних і юридичних дій з належною турботливістю та вигодою для установника управління або вигодонабувача.

2. Визначальною передумовою укладення договору управління підприємства як єдиним майновим комплексом є досягнення згоди (консенсусу). Названий договір є консенсуальним за моментом виникнення прав та обов'язків сторін. Водночас, управитель не може вимагати фактичного передання йому майнового комплексу підприємства, оскільки змістом договірною зобов'язання в нього такої правомочності не передбачено.

3. Предметом договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом є матеріальні і нематеріальні складники єдиного майнового комплексу

підприємства та повноваження на вчинення з ними юридичних і фактичних дій, надані установником управління управителю.

4. Оплатність договору управління майном треба розглядати як певну презумпцію. Управління майном може за домовленістю сторін здійснюватися на безоплатних засадах. Ціна, як умова договору управління майновим комплексом підприємства, є істотним елементом його змісту. Витрати, пов'язані з управлінською діяльністю з використання майнового комплексу підприємства, не належать до складової частини ціни договору управління. По-перше, їх неможливо визначити в момент укладення договору. По-друге, такого роду витрати повинні зараховуватися до наслідків фінансово-підприємницької діяльності підприємства, управління яким передано управителю.

5. Обов'язки управителя за договором управління підприємством як єдиним майновим комплексом можна диференціювати на фактичні та юридичні. Фактичні полягають у належному збереженні та використанні матеріальних складників єдиного майнового комплексу підприємства, а юридичні – у вчиненні правочинів, наслідками яких є виникнення, зміна чи припинення цивільних прав та обов'язків для підприємства як юридичної особи в майновій сфері відносин.

6. Права та обов'язки установника управління доцільно передбачити в ст. 1037-1 ЦК України в наступній редакції:

«Права та обов'язки установника управління.

1. Установник управління має право:

1) здійснювати контроль за виконанням договору управління, не втручаючись в поточну діяльність управителя; 2) на отримання вигоди в абсолютному або відсотковому розмірі відповідно до умов договору; 3) розірвати договір у випадках, передбачених законом або договором; 4) призначити та перепризначити вигодонабувача за договором управління майном.

2. Установник управління зобов'язаний:

1) здійснити оплату послуг управителя в розмірі визначеному договором; 2) передати необхідну документацію для виконання управителем своїх функцій; 3) компенсувати управителю витрати, пов'язані з управлінням; 4) забезпечити процедуру приймання майна, матеріальних і нематеріальних активів після закінчення строку договору».

7. Права управителя можна диференціювати на такі групи:

1) права на вчинення юридично значимих дій (правочинів): вчиняти правочини з іншими суб'єктами і проводити розрахунки за ними, вести претензійно-позовну діяльність, здійснювати розподіл доходу між виробничими фондами підприємства, установником управління (вигодонабувачем) після сплати податків та зборів до бюджету;

2) фактичні правомочності, які полягають у здійсненні внутрішньо-управлінських функцій з розподілу та використання фінансових та матеріальних ресурсів, доступі до об'єктів, які належать до єдиного майнового комплексу підприємства, отримання інформації та документації, необхідних для здійснення управлінських функцій.

8. Серед обов'язків управителя можна виокремити:

1) обов'язки, пов'язані із збереженням і примноженням майна, переданого йому в управління; 2) представлення інтересів установника управління у цивільному обороті; 3) застосовувати передбачені законодавством зобов'язальні та речово-правові способи захисту у разі порушення прав та інтересів власника-установника управління; 4) дотримуватися фінансової дисципліни при здійсненні податкових і договірних платежів та виплат; 5) вчиняти особисто (за винятками, передбаченими законом або договором) юридичні й фактичні дії з управління підприємством як єдиним майновим комплексом; 6) інформувати установника управління про результати управління, обставини форс-мажорного характеру, які виникають у процесі виконання договору; 7) відшкодувати збитки у разі відсутності належної турботливості у його діях з управління майновим комплексом підприємства; 8) після завершення строку договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом передати установникові управління майновий комплекс з урахуванням амортизаційного зносу та отриманий дохід в грошовій і матеріальній формі.

9. Підстави припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом можна диференціювати на такі види:

1) підстави, що не залежать від волі сторін; 2) відмова від договору з ініціативи однієї із сторін у випадках, передбачених законодавством і договором; 3) домовленості сторін договору про його припинення.

10. Необхідно ч. 1. ст. 1043 ЦК України викласти в наступній редакції: «Управитель, який не виявив належної турботливості при управлінні майном і наслідком було його пошкодження або втрата, зобов'язаний відшкодувати установнику управління завдані збитки в повному розмірі, а вигодонабувачу – доходи у вигляді упущеної вигоди».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гнатюк Т.М. Нематеріальні активи як елементи майнового комплексу підприємства. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія право.* 2018. № 6 (18). С. 54-59.

2. Гнатюк Т.М. Матеріальні складники єдиного майнового комплексу підприємства. *Часопис цивілістики.* 2018. № 31. С. 21-27.

3. Гнатюк Т.М. Предмет договору управління підприємством єдиним майновим комплексом. *Європейські перспективи.* 2019. № 2. С. 195-201.

4. Гнатюк Т.М. Форма договору управління майновим комплексом підприємства. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 167-171.

5. Hnatiuk T.M. Concept and features of the management agreement of the property complex of the enterprise. *European journal of law and public administration. Law*. 2019. Volume 6. Issue 1. PP. 12-25.

6. Гнатюк Т.М. Поняття, особливості та цінність договору управління майновим комплексом підприємства у цивільному праві. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 4-5 жовтня 2019 р. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 37-40.

7. Гнатюк Т.М. Сучасні погляди у науці на зміст договору управління підприємством єдиним майновим комплексом. *Інновації в науці: сучасні виклики*: матеріали XXXIV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 7 жовтня 2019 р. Вінниця: Збірник наукових матеріалів, 2019. С. 61-64.

8. Гнатюк Т.М. Матеріальні складники єдиного майнового комплексу підприємства: актуальні питання в законодавстві. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 11-12 жовтня 2019 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 27-30.

9. Гнатюк Т.М. Особливості договору управління майновим комплексом підприємства: актуальні питання в науці цивільного права. *Актуальні питання розвитку науки та освіти (частина II)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19-20 жовтня 2019 р. Львів: Львівський науковий форум, 2019. С. 56-58.

10. Гнатюк Т.М. Поняття та особливості прав сторін договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. *Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина III)*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29-30 жовтня 2019 р. Київ: МЦНІД, 2019. С. 31-33.

11. Гнатюк Т.М. Обов'язки сторін договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. *Осінні наукові читання: XXIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей*, м. Тернопіль, 27 листопада 2019 р. – Ч. 2. – Дніпро: ГО «НОК», 2019. С. 78-81.

АНОТАЦІЯ

Гнатюк Т.М. Договір управління підприємством як єдиним майновим комплексом. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;

міжнародне приватне право. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2020.

Дисертація присвячена науковому аналізу теоретичних положень договірних відносин управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Досліджено матеріальні та нематеріальні складники єдиного майнового комплексу як об'єкта управління. З'ясовано поняття, зміст та правову природу договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Проведено класифікацію прав та обов'язків сторін договору.

Проаналізовано підстави припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Визначено правові наслідки припинення договірних відносин з управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Досліджено цивільно-правові способи захисту суб'єктивних прав учасників договірних відносин з управління підприємством як єдиним майновим комплексом. Розкрито специфіку застосування засобів цивільно-правової відповідальності. Сформульовано науково обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення законодавства у сфері регулювання договірних відносин управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

Ключові слова: єдиний майновий комплекс підприємства, договір управління майном, матеріальні активи, нематеріальні активи, установник управління, управитель, припинення договору управління підприємством як єдиним майновим комплексом.

АННОТАЦИЯ

Гнатюк Т.Н. Договор управления предприятием как единым имущественным комплексом. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования Украины, Львов, 2020.

Диссертация посвящена научному анализу теоретических положений договора управления предприятием как единым имущественным комплексом.

Исследованы материальные и нематериальные составные единого имущественного комплекса предприятия как объекта управления. Выяснено понятие, содержание и правовая природа договора управления предприятием как единым имущественным комплексом. Осуществлено классификацию прав и обязанностей сторон договора.

Значительное внимание уделено обстоятельствам, прекращающим договорные отношения управления предприятием как единым имущественным комплексом.

Определены правовые последствия прекращения договора управления предприятием как единым имущественным комплексом.

Анализируются гражданско-правовые способы защиты гражданских прав сторон исследуемых договорных отношений. Раскрыта специфика применения мер гражданско-правовой ответственности. Сформулированы научно обоснованные рекомендации, направленные на совершенствование законодательства в сфере регулирования договорных отношений управления предприятием как единым имущественным комплексом.

Ключевые слова: единый имущественный комплекс предприятия, договор управления имуществом, материальные активы, нематериальные активы, учредитель управления, управляющий, прекращение договора управления предприятием как единым имущественным комплексом.

SUMMARY

Gnatyuk T.M. The contract of enterprise management as a single property complex. – Manuscript copyright.

Thesis for the PhD in Law (Doctor of Philosophy) in the Specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family law; International Private Law. – Ivan Franko National University of Lviv of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2020.

The dissertation is devoted to scientific analysis of theoretical provisions of enterprise management contractual relations as a single property complex. The actuality of the theme is stipulated by the need to ascertain the legal nature and relationship characteristics of a single enterprise property complex management as the object of civil relations, the need to substantiate the recommendations based on the analysis of judicial practice to improve legal regulation of property management relations mechanism.

Tangible and intangible elements of a single property complex as the object of management have been investigated. The concept and legal nature of an enterprise, as a single property complex, management contract have been found out. The subject of the given contract is tangible and intangible assets of an enterprise and legal and factual actions, which are authorized by the manager. The conditions, making up the content of the contract on the property complex of enterprise management, have been determined. Rights and obligations of the contract parties were classified. Emphasis was placed on legal status of the participants in enterprise management contractual relations as a single property complex.

The grounds for termination of the contract of enterprise management as a single property complex have been analyzed. These grounds for termination are conditioned by the will of the parties to the contract and circumstances that make it impossible to perform. The mentioned above circumstances may be established by law and enterprise management contract as a single property complex. The grounds for termination of

contractual relations are considered in detail on the basis of the parties' will or one of them in cases established by law. The legal consequences of contractual relations termination with enterprise management as a single property complex are determined.

Civil-legal ways to protect subjective rights of contractual relationships with enterprise management as a single property complex have been studied. The compensation-restoration methods of protection have been analyzed taking into account the peculiarities of enterprise property complex management. The specifics of other means of civil liability use have been disclosed. There have been formulated scientific – substantiated recommendations on legislation improvement in the sphere of enterprise management contractual relations regulation as a single property complex.

The legal protection mechanism of the participants' of contractual relations in enterprise management as a single property complex rights and interests have been analyzed. The peculiarities of the civil-legal methods application for the protection of violated rights of the parties to the contractual relations have been determined. Taking into account the legal regulation components of enterprise single property complex peculiarities, the losses have been defined, resulting from the failure or improper performance of the parties' contractual obligations.

An idea of an enterprise as a single property complex, being an integral object of civil-legal relations, was further developed. Therefore, in the regulatory and protective legal relationship, the elements of enterprise property complex should be considered, in general, as a coherent subject of management contract, covered by a single legal regulation.

Keywords: a single property enterprise complex, property management contract, tangible assets, intangible assets, management founder, termination of the contract of enterprise management as a single property complex.

Підписано до друку 02.06.2020 р. Папір офсетний. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 34.

Виготівник: Яворський С. Н.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544.

